

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Івано-Франківський коледж
Циклова комісія загальноосвітньої підготовки

Укладач Французенко Т.І.

Методичні вказівки

до проведення занять
з дисципліни «Робота в матеріалі»
Петриківський розпис

м. Івано-Франківськ, 2018

«Дизайн» Методичні вказівки до курсу «Робота в матеріалі»

УДК 7.012:371.214.114

ББК 85.12

Р 58

*Рекомендовано до друку педагогічною радою Івано-Франківського коледжу ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол №2 від 22.11.2018 року)*

У даній методичній розробці подано рекомендації щодо відродження мистецтва петриківського розпису на заняттях з дисципліни «Робота в матеріалі» для студентів спеціальності «Дизайн середовища», Івано-Франківського коледжу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Укладач: Тетяна Іллівна Французенко – старший викладач

Рецензенти:

кандидат мистецтвознавства

Юсипчук Юрій Володимирович,

доцент кафедри методики образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, Інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

© Французенко Т.І., 2018

© Прикарпатський національний
університет
імені Василя Стефаника, 2018

Зміст

Вступ	4
Декоративний розпис в історії культури українського народу.....	5
Основи композиції Петриківського розпису	9
Методика навчання Петриківського розпису.....	10
Висновки.....	11
Список використаної літератури	13
Додатки.....	15

ВСТУП

Сучасний стан розвитку нашого суспільства прикметний зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної давнини, усвідомленням необхідності збереження традиційного народного мистецтва як генофонду його духовності. Народне мистецтво в Україні є складником національного способу життя, виразником його етнічних ідеалів. Любов до рідної мови, обряду, традиційного ремесла і в цілому – до розуміння сутності національних цінностей плекає і формує любов до рідного краю, до своєї Батьківщини. Важливим сьогодні є засвоєння цілісності та різноманітності культурного досвіду й набутку народу, що дає розуміння закономірностей розвитку народного мистецтва.

Звернення до життєдайних джерел народного мистецтва, до збереження та оновлення всіх його видів і жанрів — це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій, це відродження українського народу.

В умовах становлення незалежної Української держави одним із головних завдань є відродження та розбудова національної системи освіти. Серед основних завдань освіти в Українській державі – виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної і рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй [23, с. 1]. Не слід забувати також і про виховання творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини та відтворення культури та духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків [17, с. 6].

Кінцевою метою навчання і виховання є гармонійний розвиток особистості, формування людини, яка б не була відірваною від національних джерел і змогла б стати гідним членом суспільства, відчувати себе часткою української нації.

Петриківський декоративний розпис є одним із унікальних проявів української художньої культури. Культури стародавньої, яка йде корінням у глибини історії, що створювалась протягом століть працею і талантом наших предків та сучасників.

Петриківський розпис за більш ніж столітню історію свого існування пройшов шлях від виникнення художньої традиції до

внесення у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО у грудні 2013 року.

Серйозно цікавитись петриківським розписом почали наприкінці XVIII століття. В цей час з'явилися цінні народознавчі розвідки Д.І. Яворницького, Є.К. Евенбах та ін. Дослідження народної творчості представлено у роботах М.Костомарова, В.Антоновича, О. Потебні, М. Драгоманова, Я. Головацького та ін.

Новий етап розвитку українського народознавства пов'язаний з діяльністю І. Франка, М. Грушевського та К. Ушинського. Мудрість народної педагогіки стала одним із найважливіших джерел педагогічної творчості С. Русової, В. Сухомлинського, В. Скуратівського, М. Стельмаховича.

Декоративний розпис в історії культури українського народу

Мальовниче село Петриківка Дніпропетровської області – широко відомий у світі осередок українського народного декоративного розпису, історичне коріння якого походить від древніх традицій настінних розписів, що сягають у глибину тисячоліть. Сьогодні це мистецтво являє собою унікальний релікт безперервної національної традиції, що делегує в сучасний світ самобутню культуру Придніпров'я – історичної колиски Запорізького козацтва, його могутній демократичний дух, своєрідність поетичного світосприйняття та глибину епічного образотворчого народного мислення.

Петриківський розпис відзначається особливою самобутністю та водночас органічно продовжує народні традиції регіону Придніпров'я, що являв собою феноменально багатий пласт національної культури України.

Петриківський орнамент має багатовікову традицію і тісно пов'язаний з мистецькою культурою Запорізької Січі. Виник він та дістав свою назву від села Петриківка на Дніпропетровщині. Село Петриківка було засноване у 1772 році останнім кошовим отаманом Петром Калнишевським та назване на його честь.

Село Петриківка було центром Протовчанської округи. Тут знаходилася місцева влада і стояв невеликий гарнізон. Після ліквідації Запорізької Січі Петриківка стала "казенною, державною"

слободою. Звичайно, саме те, що петриківчани не зазнавали постійного кріпацького гніту, і сприяло розвиткові народного мистецтва.

Петриківський розпис починався у вигляді стінопису та декору речей хатнього вжитку. З покоління в покоління передавалися традиції самобутнього розпису, переважно рослинного орнаменту, який чимраз усе більш вдосконалювався. Поступово з петриківських селян виокремилася група професійних майстрів, які розписували не лише інтер'єри хат, а й скрині, народні музичні інструменти, а потім почали робити й паперові взірці розпису. Ці вироби продавали на місцевому ринку, а також вивозили в інші області.

Розписувалися там не лише інтер'єр та екстер'єр хати, але також і клуні та всі господарські споруди, утворюючи єдиний ансамбль селянської садиби в гармонії з навколишньою величною та водночас лагідною природою Придніпров'я, що формувала особливий характер людини та її культури.

Петриківський розпис віддзеркалював духовну єдність людини з природою, ідею циклічності життя, що втілювалася не лише в самому творі, але і в традиції щороку заново розписувати хату, що також відповідало внутрішній потребі людини в оновленні житла, сприяло розвитку майстра та школи.

Не менш цікавою є як символіка мотивів розпису, так і композиція букет-вазон - це одвічний образ квітучого дерева життя; лиштва (фриз) символізує безкінечність; квітка – вершина краси природи, її апогей; калина – символ дівочої вроди; мальва – козацької доблесті; дуб – вияв сили та мужності; зображення птаха – символ гармонії, світла, щастя; півник символізує пробудження, відродження; зозуля уособлює таємницю вічного часу.

Із досвіду поколінь народних майстрів формувалися традиції в широкому розумінні універсального творчого методу Петриківського розпису, заснованого на народному світосприйнятті.

В кінці 19-го століття Петриківка швидко опановує нові матеріали (водяні та олійні фарби). Настінні розписи, що здавна робилися власноруч виготовленими барвниками з соків рослин, переходять на папір, фарби змінюються на фабричні, відкриваються нові художні можливості, що, безперечно, збагачують розвиток традиційної школи.

Незважаючи на короткий час існування школи, її випускники, учні відомої майстрині Т.Я Пати, зробили значний вклад у справу збереження петриківського розпису та пошуку шляхів його виходу у сферу сучасного життя. Так, відразу після Другої світової війни сестри В.І.Павленко та Г.І.Павленко, М.К.Тимченко, В.Ф.Клименко-Жукова та П.І. Глущенко, поселившись у Києві, започатковують там входження петриківського розпису у художню промисловість. Поряд із цим використання петриківського розпису було впроваджено ними на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі.

Починаючи з 1971 року, державна монополія на Петриківку послаблюється. Спілка художників України відкриває в осередку експериментальний цех петриківського розпису (філію Дніпропетровського художньо-виробничого комбінату), під керівництвом Ф.С. Панко, який на той час залишив фабрику. Фабрика «Петриківський розпис» з приходом відомого майстра В.І. Соколенка як художнього керівника отримує новий імпульс розвитку.

Протягом 20-річного періоду, від 1972 по 1992 рік, у Петриківці відбувається хвиля розвитку. Вона позначилася новими досягненнями та іменами, поширенням петриківського розпису не лише в Україні, але і у світі через художні виставки та експорт виробів народних майстрів, який здійснювався у понад 20-ти країн. За цей час зміцнилася матеріально-технічна база осередку. В кінці 1980-х років було збудовано нові приміщення фабрики «Петриківський розпис», а також експериментального цеху Художнього фонду. Зріс престиж професії народного майстра. Активно розвивалася підготовка кадрів у низці навчальних закладів, починаючи з наймолодшого дитячого віку, через гуртки, дитячу художню школу, навчальний комбінат, професійно-технічне училище, а також індивідуальне навчання.

Напередодні незалежності України петриківський осередок народного мистецтва накопичив значний творчий та виробничий потенціал, він динамічно розвивався, вирішуючи складні проблеми часу та стояв на порозі нового етапу розвитку.

23 жовтня 1991 року в осередку розпочало свою діяльність створене за сприянням Спілки художників України підприємство нового типу. Його сучасна назва – «Центр народного мистецтва

«Петриківка» (перша назва - Творче об'єднання «Петриківка»). Ідею його створення підтримали В.А. Глущенко, Г.М. Самарська, М.І. Пікуш, Н.М. Рибак, О.І. Зінчук, В.І. Карпець, Н.І. Бородіна, які склали основу колективу на початку його діяльності.

Становлення Центру проходило в складних економічних умовах трансформації посттоталітарного суспільства, народження незалежності та демократії в Україні. Не витримавши значних труднощів, в осередку зупинилися – фабрика «Петриківський розпис» та Експериментальний цех ДХВК Художнього фонду, не витримали труднощів і окремі приватні структури, що створювалися в цей період. В Україні відбулася масова зупинка та руйнація підприємств народних художніх промислів. Доторкнулися до цих світлих джерел, відчуті життєдайну силу щедрої краси природи, що повертає людині загублений рай з навколишньою природою та світом.

Петриківський орнамент насамперед характеризувався і зараз характеризується як рослинний, переважно квітковий. Він ґрунтується на уважному вивченні реальних форм місцевої флори та створенні на цій основі дивовижних, не існуючих в природі форм квітів. Звичайно зараз петриківчани у свої витвори додають дивовижних птахів, а іноді й тварин.

Широке застосування у петриківському розписі мають мотиви садових і лугових квітів та ягід калини, полуниці і винограду. Характерним для петриківського орнаменту є зображення акантового листа, бутонів та перистого ажурного листа. Подібні рослинні мотиви ми зустрічаємо і на стародавніх речах, що колись належали запорізьким козакам.

Студентам, які починають займатися декоративним розписом, слід виконувати допоміжні справи для вивчення першооснови розписів характерних елементів, засвоїти технічні прийоми, колорит, основи композиції [9, с. 63]. Головним у мистецтві, як і в будь-якому іншому ремеслі, є цілеспрямоване багаторазове повторення вправ, які становлять основу творчості. Простота виконання, виразність, яскравість кольорових барв, неабиякі можливості імпровізації роблять петриківський декоративний розпис доступним для виконання учнями.

Художники, що працюють у цьому жанрі, знаходять нову тематику, нові орнаментальні мотиви, творчо успадковуючи художні

традиції минулого. Тепер декоративний розпис використовують в екстер'єрі й інтер'єрі, у порцеляновій, текстильній і поліграфічній промисловості, створюють оригінальні станкові декоративні панно, широко застосовують у предметах побуту. Велике значення українського розпису знаходиться в естетичному і художньому вихованні дітей у сучасній школі.

Чимало педагогів, учених, методистів, художників і мистецтвознавців вивчали й аналізували український, народний розпис, їхні рекомендації зводяться, як правило, до двох варіантів. Один із них – цивільна імпровізація, виконання розпису відразу фарбами, а інший – виконання підготовчого малюнка і цілого ряду підготовчих вправ.

Основи композиції петриківського розпису.

Для кращого засвоєння петриківського розпису, необхідно почати з виконання простих мазків: «гребінчик», «зернятко», «горішок» та «перехідний мазок».

«Гребінчик» - мазок, що починається з потовщення, його роблять натиском пензля і закінчують «тоненьким вусиком», який передають за допомогою легкого дотику кінчика пензля. Покладені поряд кілька таких мазків нагадують гребінець.

«Зернятко» - мазок, який починається найлегшим дотиком, а закінчується найбільшим натисканням. Коли мазки «зернятко» накладені по обидва боки стеблини вістрями назовні, зображення нагадує колосок.

«Горішок» - складається з двох мазків, вигнутих пів лунками й поставлених один проти одного. Заповнивши порожнє місце між пів лунками гребінчиковим або двома-трьома зернятковими мазками, матимемо форму, подібну до лісового горіха.

«Перехідний мазок» - накладається одним пензлем, але двома фарбами. Спочатку пензель умочують в одну фарбу (наприклад, у жовту), а потім у другу (наприклад, у червону). Такий мазок утворює витончені перехід від одного кольору до іншого, чого не можна досягти ніяким попереднім змішуванням фарб. Перед кожним наступним мазком фарбу слід набирати знову.

Наступним кроком є об'єднання мазків в орнаментальні мотиви та створення більш складних зображень, композиційних груп.

Після засвоєння основ петриківського малювання подальше вивчення розпису пов'язане з виконанням композиційних вправ, в яких можна закріпити набуті знання.

Щоб самому створювати витвори петриківського розпису, необхідно знати деякі закономірності та правила побудови цих композицій, якими користувались відомі майстри. Спільними рисами їхньої творчості є різноманітність сюжетів і орнаментальних мотивів. Майстри пишуть казкові та декоративні панно, букети з традиційних квітів у новій інтерпретації, тематичні панно. Щодо композиційної структури, то новим у їхніх творах є динамічне розташування головних елементів по діагоналі.

Методика навчання петриківського розпису

Чимало педагогів, учених, методистів, художників і мистецтвознавців вивчали й аналізували український, народний розпис, їхні рекомендації зводяться, як правило, до двох варіантів. Один із них - це вільна імпровізація, виконання розпису відразу фарбами, а інший - виконання підготовчого малюнка і цілого ряду підготовчих вправ.

Рекомендується така послідовність виконання декоративного малюнка:

- збір матеріалу, необхідного для виконання декоративного розпису (листя дерев, репродукції, фотографії);
- вивчення об'єктів, форми яких повинні втілитися в декоративні форми (листя, квіти, фрукти і т.п.);
- виконання декількох варіантів декоративних елементів;
- виконання ескізу декоративного малюнка невеликого розміру;
- виконання декоративного малюнка олівцем;
- виконання декоративного малюнка фарбами.

У широковідомій Петриківській школі учитель В. Соколенко, палкий прихильник навчання розпису із самого раннього віку, переконаний у доцільності виконання їх відразу фарбами, з визначенням квітів і композиції.

А професор Е.А. Антонович, що чимало працював над дослідженням в галузі декоративного мистецтва, рекомендує послідовне вивчення техніки петриківського розпису, досягнення навичок і звичок шляхом багаторазового виконання елементів аж до ґрунтовного їхнього засвоєння.

Ці та інші методи можна використовувати в педагогічній практиці, але остаточний вибір варто залишити за студентами, вони самі визначають свій улюблений метод малювання декоративних композицій. Індивідуальність у мистецтві взагалі явище надзвичайно важливе, а в декоративному мистецтві – особливо.

Вивчаючи прийоми виконання петриківського розпису слід використовувати для прикладу наочний матеріал.

Демонстрування – використання прикладів та предметів, виконаних Петриківським розписом (посуд, дерев'яні вироби тощо).

Самостійне спостереження базується на безпосередньому сприйнятті явищ студентами.

Відродження петриківського розпису під час занять зі студентами має бути традиційним, адже до відродження народних традицій спрямовують пріоритетні напрями реформування виховного та навчального процесу в сучасній освіті. Завданням викладача є поєднання освіти з національним підґрунтям, історією та народними традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв та традицій, що є невід'ємною частиною нашого минулого.

Крім цього, слід пам'ятати, що петриківський орнамент у виконанні його творців, майстрів декоративного розпису, виглядає завжди краще, ніж в інтерпретації професіоналів [12, с.130].

ВИСНОВКИ

Велике значення українського народного розпису полягає в естетичному і художньому вихованні сучасної молоді. Чимало учених, методистів, художників і мистецтвознавців вивчали й аналізували український народний розпис. Їхні рекомендації зводяться, як правило, до двох варіантів. Один із них - це вільна імпровізація, виконання розпису відразу фарбами, а інший - виконання підготовчого малюнка і цілого ряду підготовчих вправ.

Індивідуальність у мистецтві взагалі явище важливе, а в декоративному мистецтві - особливо. Як відомо, наші прославлені майстри декоративного розпису працювали, застосовуючи власні методи і техніку.

Перед початком виконання вправ необхідно врахувати закономірності побудови орнаментальної композиції. Усвідомити мету і завдання з декоративного малювання, виконати серію ескізів та попрацювати над пошуком колориту . Під час розкриття принципів виконання роботи необхідно словесне пояснення закріпити за допомогою демонстрації вже готової роботи і послідовності її виконання.

При цьому дотримуватись такої послідовності виконання декоративної композиції: збір матеріалу, необхідного для виконання декоративного розпису (листя дерев, репродукції, фотографії); вивчення об'єктів, форми яких повинні втілитись в декоративні форми (листя, квіти, фрукти тощо); виконання декількох варіантів декоративних елементів; виконання ескізу декоративного малюнка невеликого розміру; виконання декоративного рисунка олівцем; виконання декоративного малюнка в кольорі.

Результати проведених занять підтверджують, що формування та засвоєння студентами умінь і навичок виконання петриківського розпису сприяє збагаченню емоційної та розумової сфер, що стимулює самовираження у практичній образотворчій діяльності, петриківський розпис, є додатковим гарантом всебічного та різностороннього розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева В. Что такое искусство? Москва. Сов. художник, 1985. 260 с.
2. Алёхин А.Д. Изобразительное искусство: художник, педагог, школа. Москва. Педагогика, 1984. 254 с.
3. Алісійчук О.С. Морально-естетичне виховання молодших школярів. Київ. Академія, 2001. 160 с.
4. Альбом листівок «Художні промисли України. Прикарпаття». Київ, Мистецтво, 1982. 132 с.
5. Антонович Є. А., Проців В. І., Сенд С П. Художні техніки в школі. Київ. ІЗМН, 1997. 312 с.
6. Антонович Є.А., Захарук-Чугай Р.В., Станкевич М.С. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1992. 271 с.
7. Беляев В.Д. Эстетическое воспитание. Москва. Вища школа, 1987. 231с.
8. Бутник-Сіверський Б. Народные украинские рисунки. Москва Сов. художник, 1971. 200 с.
9. Бучинський С.Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ. Мистецтво, 1981. 178 с.
10. Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво Радянської України. Київ.Мистецтво, 1986. 454 с.
11. Велигоцкая И. Украинская народная живопись. // Декоративное искусство. Москва 1976. – С. 123 154.
12. Величко Ю.В. Український живопис. Київ. Мистецтво, 1989. 191 с.
13. Вікова психологія, за ред. Г.С. Костюка. Київ. Рад. школа, 1976. 270с.
14. Вільчинський В.М. Образотворче мистецтво. 1-2 класи. Київ. Рад. шк., 1991. 128 с.
15. Ворона М.О. Особливості вияву естетичних почуттів у дітей.
16. Выготский Л.С. Психология искусства. Москва. Искусство, 1986. 573 с.
17. Гайдамака О. Календарне планування до програми “Мистецтво”. Поч. школа. 2003. №6. с. 28 - 31.

18. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Київ. Вища школа, 1995. 237 с.
19. Герман М.М. Скатерцинов В.К. Основные принципы классификации видов искусств. Москва. 1982. 224 с.
20. Глинская И.П. Изобразительное искусство. Методика обучения в 1-3 классах. Київ. Педагогіка, 1978. 186 с.
21. Глухенька К. Пошуки неповторної краси. Образотворче мистецтво. 1974. №3. с. 23 - 25.
22. Глухенька Н. Петриківські декоративні розписи. Київ. Мистецтво, 1965. 64 с.
23. Глухенька Н. Петриківські майстри декоративного розпису. Київ. Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. 63 с.
24. Глухенька Н. Творці прекрасного (про майстрів укр. декоративного розпису с. Петриківка). Жовтень. 1972. № 5. с. 126 - 130.
25. Глушанская В.П., Маркова В.Ф., Смирнова Л.Ф. Рисование с методикой преподавания. Москва. Просвещение, 1971. 127 с.
26. Гончаренко Н.В. Художественное в эстетике и в искусстве. Київ. Просвещение, 1990. 249с.
27. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности. Москва. Педагогіка, 1986. 126с.
28. Гургула І.Я. Народне мистецтво західних областей України. Київ.1966. 214 с.
29. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). Київ.Радуга, 1994. с. 5-16.
30. Довгаль С. Панко Ф. - культура Петриківки. Україна молода. 1999,+ с. 11.
31. Ружицький В.А., Малиніна А.О. Основи петриківського розпису: навчально-методичний посібник. Харків. «Скорпіон», 2003. 48 с.

Студентська робота

Студентска работа

Студентска работа

Студентска работа

Студентска работа

Студентська робота

Студентска работа

Студентська робота

Студентска работа

Студентська робота